

Da barnepsykiatrien kom til Norge

Jon Lange

Leder Norsk forening for barne- og ungdomspsykiatrisk teamarbeid. Tidligere barnepsykiatrisk overlege.

Bidraget bygger på boken Da barnepsykiatrien kom til Norge. Beretninger ved noen som var med, av Hilchen Sommerschild og Einar Moe (red.), utgitt på Universitetsforlaget i 2005, hvor månedens gjesteskribent skrev kapitlet om Ullevål 18. avdeling.

Når Norsk forening for barne- og ungdomspsykiatriske institusjoner i år feirer sine 50 år, kan det være på sin plass å vende blikket bakover i historien. Ved jubileumskongressen på Bolkesjø tegnet jeg barne- og ungdomspsykiatriens historie som et tre, med jordsmonn, røtter, stamme, greiner og blader.

Kanskje var det et hell at Nic Waal i 1950 ble vraket som sjef på Rikshospitalet. Allerede året etter hadde hun planene klare for det som skulle bli kraftsenteret Nic Waals Institutt

Jordsmonn: I hva slags samfunn var det barneog ungdomspsykiatrien ble sådd og fikk vokse i den første tiden? Det var etterkrigstid, gjenoppbyggingstid og optimisme, og Sverige ga oss en *frihetsgave* i form av én barneklinnikk på Rikshospitalet og én på Haukeland i Bergen. Politisk var Einar Gerhardsen statsminister med korte avbrekk i to tiår. Da Arbeiderpartiet til slutt så vidt tapte valget i 1965, legger Halfdan Hegtuns skikkelse Even Brattbakken disse ordene i munnen på et kvinnfolk fra Toten: «Je somne med Bratteli og vakne att med Borten. Je vet itte å som var verst, je.»

Helsebyråkratiet var langt enklere enn i dag. Vi hadde en helsedirektør, Karl Evang, med fortid i *Mot Dag*. Han hadde i yngre år vært kjæreste med Nic Waal, og de bevarte et vennskap livet ut. Han var positivt interessert i barne- og ungdomspsykiatrien og fikk opprettet Helsedirektørens tverrfaglige utvalg, der han kunne snakke med oss og lytte til oss uten mellommenn. Men utvalget ble nedlagt av hans etterfølger Torbjørn Mork, som sa han kunne innhente råd når han (syntes han) trengte det. Jeg bemerket da at vi syntes det var bra å kunne gi Helsedirektøren råd når vi syntes han trengte det.

En av Evangs menn, Fredrik Mellbye, som ble stadsfysikus i Oslo og faglig overordnet for Oslos barne- og ungdomspsykiatri, holdt seg med to Faglig rådgivende utvalg, ett med tanke på barn og ungdom og ett for voksenpsykiatrien. I Oslo var vi så heldige å ha den samme overordnede instans gjennom to tiår.

Viktig var det også at lov om psykisk helsevern fra 1961 påla fylkene ansvar for å bygge ut BUP i sine områder, og at staten i de såkalte jubelårene 1961–65 dekket 75 % av anleggsomkostningene.

Røttene til norsk BUP finner vi både ute og hjemme. Her hjemme oppsto på 1800-tallet den såkalte *barneredningsbevegelsen*, der en tidlig manifestasjon var Toftes Gave, *hjem for feiltilpassede gutter*, som startet i «Asylet» på Grønland i Oslo, der vi i våre dager kan nyte et glass og reflektere over våre forgjengeres gjerninger. Institusjonen flyttet senere og var fra 1896 til 1947 skolehjem på Helgøya ved Hamar. Disse hjemmene var med andre ord forløpere for skolehjemmene. Hilchen Sommerschild og Einar Moe beskriver hvordan de ofte gjorde en god gjerning, men at de ble mer «umenneskelige» da staten overtok, og regler og reglement tok over for hjertevarme og engasjement.

Blant de utenlandske røttene var psykoanalysens pionerer særlig de som arbeidet med barn. Selveste Sigmund Freud skrev om en barneanalyse, den av «Lille Hans». Datteren, Anna Freud, som var jevngammel med psykoanalysen, flyttet i 1938 med faren til London, der Melanie Klein, som ble

hennes motpol i psykoanalysen, allerede var. Begge drev barne-analyser. Hitlers herjinger sørget for en veritabel intellektuell blodoverføring til USA, med navn som Margaret Mahler (tidlig utvikling), Heinz Hartmann (ego-psykologien) og Erik H. Erikson (*Barndommen og samfunnet*). Yale Child Study Center har hatt amerikansk-fødte psykoanalytiske ledere som Al Solnit og Donald Cohen. Også Nic Waal, Hjalmar Wergeland og Einar Moe besøkte dette senteret. Disse foregangspersonenes skrifter ble lest og diskutert her hjemme.

13. arrondissement i Paris, der Serge Lebovici drev Centre Alfred Binet, var også et sted noen valfartet til, deriblant Nic Waal, Carl Martin Borgen og Marie Krohn fra Nic Waals Institutt. Lebovici ble kalt *psychanaliste sans divan* på grunn av sine mangfoldige metoder.

I London må også nevnes John Bowlby, en av mine personlige helter, med tilknytningsteorien.

En utlending som fikk direkte innflytelse her hjemme, var Wilhelm Reich, flyktning fra nazismen på kontinentet, grunnlegger av *karakteranalytisk vegetoterapi* og læremester for Ola Raknes og Nic Waal. Han var meget kontroversiell, ikke minst etter at han lanserte orgonteorien.

Stammen: Hva skjedde så her hjemme? I 1950 fikk vi barnepsykiatrisk avdeling i bunnetasjen på Barneklubben på Rikshospitalet, fra 1954 med Hjalmar Wergeland som sjef. Avdelingen flyttet i 1968 til Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri, og ble Barnepsykiatrisk klinikk.

Kanskje var det et hell at Nic Waal i 1950 ble vraket som sjef på Rikshospitalet. For allerede året etter hadde hun planene klare for det som skulle bli Nic Waals Institutt, som åpnet i 1953 og som skulle bli et kraftsenter, ikke minst for utdanning av fagfolk. Der ble også den nye profesjonen «klinisk pedagog» skapt.

Haukeland fikk sin barnepsykiatriske avdeling i 1963, med Kristoffer Magerøy som første overlege. Samme år åpnet Ungdomspsykiatrisk Klinikk på Statens senter med Per Nyhus som overlege.

Greinene: Fylkenes BUP-poliklinikker kom i gang fra 1955 av, med Barnevernklubben i Tønsberg som den første. Det sier noe om pionertiden at lederne der, psykologen Gerdt Henrik Vedeler og legen Hilchen Sommerschild, var henholdsvis fire og to år ute av universitetet da de fikk kallelsen, eller marsjordren, fra Nic Waal. Det aller siste fylket som fikk sin poliklinikk, var Nord-Trøndelag i 1986. Da hadde også Finnmark fått sin i Karasjøk i 1984.

Hilchen Sommerschild skriver i boken at pionerene måtte være både entreprenører (til tider helt konkret ved å male og pusse opp lokalene), klinikere og teoretikere. Gerald Caplan var en viktig teoretiker med sin konsultasjonsteknikk. Det er klart at det å drive barnepsykiatri i grisgrendte strøk (Nordland: «Det tar jo bare seks tima å komme dit») var noe annet enn å arbeide i Oslo, hvor et kvarter oppleves som langt unna. Initiativ i de ulike fylkene kom fra forskjellige hold, fra befolkningen, fra politikere, fra sykehusleger og voksenpsykiatere, og (i Sogn og Fjordane) fra fylkets barnevernsekretær.

Bladene: Gerdt Henrik Vedeler har skrevet om behandlingshjemmene, som oppsto fra 1950 av, med Dr Solems Klinikk («Eidene») som det første. De hadde et forbilde i Barnbyn Skå utenfor Stockholm, med den berømte Gustav Jonsson som leder og inspirator. Mange behandlingshjem opphørte etter kortere eller lengre tid, men mange består fremdeles og virker på sitt beste som «verksted for mestring og selvtillit». En viktig ny profesjonen oppsto også: miljøterapeut.

Nostalgi? Det er rart å tenke på at vi i Oslo gjennom de første to tiårene var velsignet med en og samme ledelse, en instans som dertil var positivt interessert. Det neste tiåret skiftet BUP i Oslo overordnet instans fem ganger. Det er klart at det er uheldig, om en aldri så mye kaller det reformer.

La oss håpe og tro at entusiasmen ikke er død, selv i disse helseforetak-tider.